

Святослав БАБІЙ

АРХІТЕКТУРНИЙ КОМПЛЕКС МІЖНАРОДНИХ СХІДНИХ ТОРГІВ У ЛЬВОВІ: ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ

Розглядається історія забудови верхньої тераси Стрийського парку в контексті формування архітектурного комплексу «Східних торгів». Проаналізований поточний стан будівель комплексу, запропоновані першочергові заходи щодо подальшого їх збереження, експлуатації, розвитку.

Ключові слова: Львів, архітектурний комплекс, міжнародний ярмарок «Східні торги», Стрийський парк, міжвоєнний період.

© С. БАБІЙ, 2015

ISSN 1028-5091. № 2 (122), 2015

Після лихоліть Першої світової та українсько-польської війн і корінного перелому в польсько-радянській війні на користь Польщі, виникає необхідність відбудови знищеної бойовими діями економіки. За ініціативою галицьких купців та промисловців у квітні 1921 р. на зборах у Львівській торгово-промисловій палаті затверджується проект проведення у Львові міжнародного ярмарку «Східні торги», метою якого декларувалось налагодження торговельних зв'язків зі східними сусідами Польщі [22, с. 5; 23, с. 5]. Варто зауважити, що цей задум не був випадковим, оскільки Галичина в складі Польщі межувала з трьома країнами — Чехословаччиною, Румунією та УРСР. Перший міжнародний ярмарок «Східні торги», відкриття якого припало на 15 вересня 1921 р., користувався несподіваним успіхом, у зв'язку з чим було прийняте рішення проводити його щорічно.

Після нетривалих дебатів, під час яких кілька разів змінювалось місце дислокації [24, с. 4; 26, с. 5], для потреб торгів було виділено територію верхньої тераси Стрийського парку, де в 1894 р. проводилась загальна крайова виставка та, епізодично, менші виставкові імпрези (наприклад, ярмарок виробів краю 1904 р. та виставка 2-ї австрійської армії 1916 р.) [27, с. 5]. Цю ділянку було обрано через наявність відповідної інфраструктури — близькість електростанції, можливість влаштування залізничної гілки від станції Персенківка, присутність трамвайної лінії, водонапірної вежі, ряду атракцій та споруд тощо. Впродовж періоду діяльності ярмарку в 1921—1939 рр. на терені постає низка виставкових павільйонів, більшість з яких була запроектована такими відомими представниками львівської архітектурної школи, як Альфред Захарієвич (син Юліана Захарієвича), Євген Червінський, Ян Новорита, Генрик Заремба, Ян Багенський, Тадеуш Врубель, Вавжинець Дайчак, Броніслав Віктор, Міхал Ульям.

Перше десятиліття свого існування «Східні торги» були одним з найпотужніших виставкових полігонів центрально-східної Європи та впевнено конкурували зі своїм основним суперником в Польщі — міжнародними познанськими торгами. Після проведення в Познані Загальнонаціональної виставки 1929 р., що збільшила виставкові потужності вдвічі, та початку світової економічної кризи, остаточно зайняли друге місце [31].

Крапку в історії львівського ярмарку поставила Друга світова війна. 17 вересня 1939 р. радянські

Схема збереження архітектурних об'єктів на території комплексу Східних торгів у м. Львові (креслення автора)

війська вторглися на територію Східної Галичини і 22 числа зайняли Львів. Внаслідок обстрілу території та діяльності військових, значну частину будівель було пошкоджено чи зруйновано. Під час війни та в перші післявоєнні роки терен «Східних торгів» займали різноманітні військові режимні об'єкти.

Внаслідок входження Західної України до складу СРСР і воз'єднання з УРСР, Львів втрачає статус міжнародного торгового центру, потреба в ярмарковому полігоні відпадає. Для потреб обласної сільськогосподарської виставки, що проводилась у Львові з 1950-х рр. до 1965 р., збережені павільйони перебудовують та відновлюють. З часом павільйони втрачають виставкову функцію, перетворюючись в ресторани, спортивні об'єкти тощо.

За останні десятиліття об'єкти комплексу зазнають все більше руйнувань та видозмін, що в найближчій перспективі загрожує зникненням унікального не лише на українських теренах архітектурного ансамблю. Вивчення та фіксація проблем, що виникли, дасть змогу попередити подальші руйнації та сприятиме детальнішому розкриттю історичної, архітектурної та містобудівної суті досліджуваного об'єкту.

В межах дослідження проаналізовано 20 об'єктів, споруджених в 1894 та 1921—1936 рр., які сьогодні знаходяться в різному стані збереження. З них 5 будівель періоду Загальної крайової виставки 1894 р. (№ 1—5 на схемі), 9 великих виставкових павільйонів періоду «Східних торгів», зведених в межах 1921—1936 рр. (№ 6—14), 3 виставкових кіоски споруджені в 1920-х рр. (№ 15—17), в'їзну

браму, одну адміністративну та одну складську споруду цього ж періоду (№ 18, 19, 20).

Визначення стану збереження проводилося за наступними критеріями:

Стан збереження без значних змін — споруда зберегла первісні обриси плану, членування фасадів, силует. Допустимі незначні втручання, на зразок замурування старих чи пробивання нових віконних та дверних прорізів, внутрішнє перепланування без порушення конструктивної схеми, невеликі прибудови, надбудови тощо, які не спотворили задуманого автором зовнішнього вигляду будівлі.

Стан збереження з частковими перебудовами — споруда втратила первісну конфігурацію та силует, присутня зміна несучих конструкцій, проте повністю чи частково проглядаються форми первісного об'єму.

Стан збереження з ґрунтовними перебудовами — внаслідок радикальних втручань в субстрат будівлі, первісні форми не прочитуються. Збережені елементи сприймаються чужорідними та випадковими в новому об'ємі, або не проглядаються зовсім.

Стан руїни — повністю втрачена частина конструктиву споруди (наприклад конструкція даху, ділянки несучих стін, фундаментів тощо), об'єкт не експлуатується і не приймаються жодні заходи для запобігання подальшої руйнації.

Збережені лише окремі елементи — споруда втрачена, проте чітко проглядаються її контури чи елементи вертикального планування.

В даному дослідженні не проаналізовано будівлі, споруджені після 1939 р., залишки двох невеликих будівель, що не вдалось ідентифікувати, кіоск, ряд допоміжних споруд (сучасних трансформаторних підстанцій, підземних громадських туалетів, кіосків тощо), та об'єкти транспортної інфраструктури.

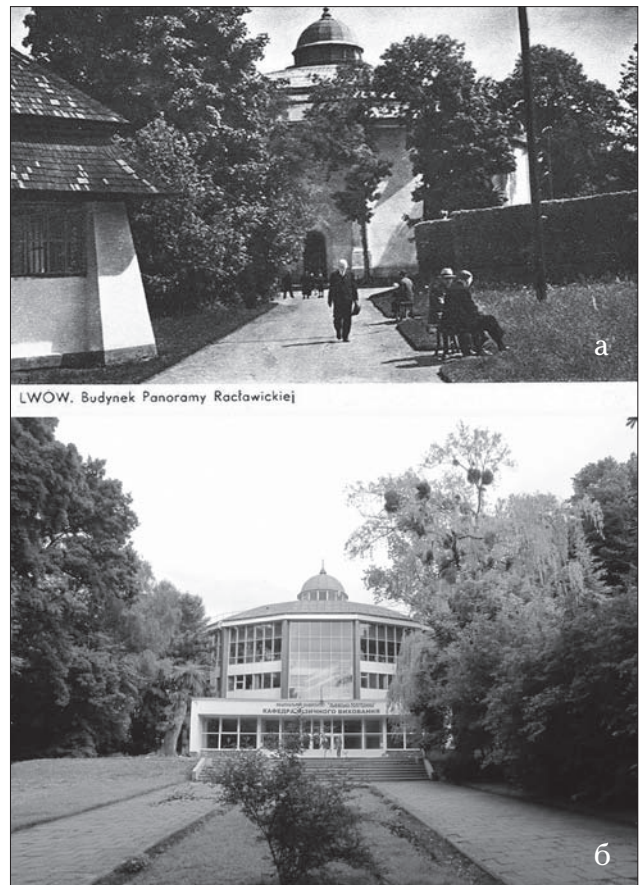
1. Ротонда Рацлавницької панорами

Історія: Будівництво цієї унікальної для львівського регіону споруди було завершено в липні 1893 р. за проектом львівського архітектора Людвіка Балдіна-Рамулта для експозиції монументального твору художників Яна Стики та Юліуша Коссака — панорами битви під Рацлавіцями (також відома як «Рацлавіцька панорама»). Конструктивно споруда представляла металевий несучий каркас [20, с. 163] із 16 опор, що в плані творили правиль-

ний шістнадцятигранник, вивершений купольним дахом по металевих фермах. У верхній частині даху був влаштований світловий барабан-сигнатурка із фігурним щоголовим завершенням. Зовнішні стіни споруди були оздоблені декором ренесансного характеру [20, с. 163]. Несучим опорам було надано вигляду пілястрів, завершених декоративними вазами (останні втрачені ще на поч. ХХ ст.), огорожувальні конструкції вкрито рустом. Батальне полотно мало габарити 15 x 120 м та розташовувалося всередині по зовнішньому периметру будівлі. Для його огляду слід було піднятися від входу, що знаходився в одній із західних граней, на внутрішній оглядовий майданчик [21, с. 12]. Будівля була значно пошкоджена під час бойових дій Другої світової війни, у стані руїни простояла до перебудови під спортивний корпус Львівського політехнічного інституту, середина ХХ століття. Полотно панорами в 1946 р. було передане польській громаді, яка транспортувала його до Вроцлава, де в 1985 р. після тривалої реставрації воно стало доступним для огляду в новому павільйоні [32].

Сучасний стан: Зміна функції, тривалий період руїни та ґрунтова реконструкція споруди в сер. ХХ ст. призвели до втрати нею автентичного вигляду та значного об'єму первісного субстрату (за попередньою оцінкою автора близько 80—90% втрачено). Різниця у числі граней (16 в 1893 р. та 12 сьогодні) наводить на припущення, що оригінальну несучу конструкцію було замінено новою. Те саме стосується даху та покрівлі: якщо на довоєнних світлинах чітко простежуються кілька дахових заломів, зумовлених конструкцією, то теперішня форма даху є пологою. Аналіз та зіставлення габаритів будівлі на історичних світлинах і картографії з сучасними підтверджує цю гіпотезу. Ще одним наслідком реконструкції є повна втрата зовнішнього декору. Замість глухих простінків між опорами влаштовано світлопрозорі навісні фасади, головний вхід перенесено на північний захід, в сторону центральної алеї комплексу. Єдиним елементом, що за всіма параметрами збігається із зображенням на історичній іконографії, є даховий барабан зі шпилем.

Із високою вірогідністю можна стверджувати, що на сьогодні ми маємо справу із доволіною реплікою первісної пам'ятки, виконаною на досить високому рівні. Сучасна функція (використовується як спор-

Ротонда Рацлавицької панорами, а) фото міжвоєнного періоду з сайту <http://rezerwacja-panoramy-raclawickiej.pl/tl/>, б) фото автора 04.06.2014

тивний навчальний корпус № 22 НУ «Львівська політехніка») скоріше сприяє збереженню, оскільки не є вторинною. Не зважаючи на втрату автентичності будівля є важливим композиційним акцентом комплексу «Східних торгів» та є архітектурним відзнакуванням центрального для нього історичного об'єкту.

2. Палац мистецтв

Історія: Споруджений для Загальної крайової виставки у Львові за проектом Франтішека (Франциска) Сковрона в 1894 р. при участі архітекторів Григорія Пежанського та Міхала Лужецького. Палац збудований у стилі історизму та має наближений до прямокутника план, витягнутий з заходу на схід, із дворівневим центральним ризалітом та бічними однорівневими крилами, завершеними на торцевих наріжниках невеликими банями. Матеріал стін — цегла. Фасади оздоблені декором неоренесансного характеру (в тогочасній літературі — в стилі італійського відродження [19, с. 397]): головний

Палац мистецтв, а) фото міжвоєнного періоду з сайту <http://kresy24.pl/>, б) фото автора 04.06.2014

вхід вирішений у вигляді тріумфальної арки з чотирма пристінними колонами та аттиком, увінчаним скульптурною групою (на сьогодні втрачена), по обидві сторони входу, в нішах поміж колонами розташовані дві алегоричні скульптури; площини фасадів бічних крил почленовані чергуванням пілястрів та арок. Первісно планувальну структуру палацу утворювала шеренга невеликих анфіладних приміщень, що по периметру оточували групу з трьох крупних залів, які освітлювались через верхній ряд вікон, влаштованих у залах дахів. Зі сторони головного фасаду є вестибюль [18, с. 7].

Під час раннього етапу підготовки до «Східних торгів» влітку 1921 р. будівля палацу спершу розглядалась як центральний павільйон майбутнього яр-

марку [25, с. 5]. Коштом 4000000 польських марок було проведено внутрішню реконструкцію [29, с. 4]. Вірогідно, після цієї перебудови виникають два поверхи службових приміщень у південних анфіладах бічних крил, про що свідчить відмінність між матеріалами, використаними для покриття підлог у вестибюлі (характерна для кінця ХІХ ст. керамічна плитка) та крилах (крихта, більш характерна для міжвоєнних років). До часу цієї реконструкції також належать металеві огороження сходових клітин та галерей, перила сходів. У 1950—1952 рр. Палац мистецтв був перебудований на спорткомплекс Львівської політехніки за проектом архітектора Яна Багенського [30]. Можна припустити, що кесонні перекриття над центральним та східним залами (утворюють додатковий третій поверх кабінетів та інших приміщень в піддаховому просторі) походять з часу цієї реконструкції, оскільки при їх влаштуванні зали були позбавлені верхнього ряду вікон, який був необхідним для виставкової функції та не мав ніякого практичного значення для спортивної. Також не викликає сумнівів влаштування басейну за проектом Яна Багенського.

Сучасний стан: Статус пам'ятки місцевого значення (охоронний № 1647) сприяє підтримці будівлі в належному стані та оберігає від несанкціонованих перебудов. Проте, розташування в західному крилі басейну та душових, де використовуються значні об'єми води, є причиною надмірного зволоження конструкцій та декору, що вже проявляється на нещодавно відновленому фасаді у вигляді замокань та руйнувань ділянок тиньку, декору та пофарбування. При очевидній шкоді теперішньої функції повернення первісної, чи надання іншої на даний момент є неможливим. На теренах Львівщини і, мабуть, всієї України, будівля Палацу мистецтв є одиничним екземпляром виставкового павільйону кінця ХІХ ст. і як пам'ятка архітектури потребує збереження та відповідного догляду.

3. Фонтан

Історія: Споруджений для Загальної крайової виставки 1894 р., як декоративна водойма, у водах якої віддзеркалювалися навколишні павільйони. В центрі чаші знаходилась декоративна ваза з водометом, що подавав воду на висоту до декількох метрів. Станом на 1921 р. чаша фонтану вже була засипана зем-

лею і перетворена на клумбу, в середині ХХ ст. її знов наповнено водою та влаштовано нові водомети, про що свідчать тогочасні фотографії. Наприкінці 1980-х рр. за проектом архітектора Миколи Обідняка та скульптора Ярослава Скакуна відбулась реконструкція фонтану: декоративну вазу було замінено на бронзову скульптурну групу «Русалки», встановлено нову систему подачі води. Контури чаші було викладено чорними гранітними плитами.

Сучасний стан: Внаслідок системної кризи в СРСР та подальшого його розпаду роботи над фонтаном не були завершені, що призвело його до стану руїни. Впродовж 1990—2000-х рр. викрадалося обладнання фонтану, гранітне облицювання чаші та інші елементи, які мали хоч якусь матеріальну цінність. Від скульптури, габарити якої не дозволили провести її непомітний демонтаж, було відбито бронзові фрагменти, пошкоджено конструкцію. Через брак коштів на відновлення настільки крупного об'єкту, Львівського комунального підприємства «Зелений Львів» вже кілька років поспіль планує знову перетворити його на клумбу.

4. Павільйон архітектури

Історія: Споруджений на штучній земляній терасі за проектом Франциска Сковрона в неокласичному стилі з використанням доричного та іонічного ордерів. Будівництво відбувалось в 1894 р. під керівництвом архітекторів Якуба Балабана та Владислава Підгородецького [20, с. 168]. Павільйон представляв хрестоподібну в плані тиньковану дерев'яну будівлю, вкриту гіпсовим декором [19, с. 396]. З чотирьох боків її прикрашали портики в іонічному та доричному ордері, загальна площа становила 236 м². Фронтон над портиком головного входу прикрашала скульптура богині Вікторії з грифонами, виконані скульптором Антоном Попелем. Павільйон був розібраний після виставки. На добре збереженій терасі в період 1921—1938 рр. було влаштовано ресторацію [6; 14]. Цікавим для майбутнього дослідження є недатований та невідписаний проект великого мурованого ресторану з дансінгом та літнім майданчиком на цьому місці. Стилеве вирішення (функціоналізм) та факт, що будівля не була реалізована, дають змогу умовно датувати проєкт 1938—1939 рр. [12].

Сучасний стан: На відміну від тераси, павільйон архітектури, як і наступні об'єкти, що розта-

Павільйон архітектури, а) фото 1984 р. з сайту <http://old.lviv.ua/>, б) фото тераси, на якій знаходився павільйон, виконане автором 04.06.2014

шовувались на ній, були тимчасовими дерев'яними спорудами і не витримали випробування часом. Проте сама тераса перебуває в доброму стані і чітко прочитується в парковому рельєфі з трьох сторін. З четвертої — від головної алеї — її затуляє зруйнована цегляна будівля водорозподільчої підстанції радянського періоду, та чагарники. Демонтувавши підстанцію та очистивши територію, на терасі, що є хорошою видовою точкою, було б добре обладнати невелике літнє кафе, що буде своєрідною даниною духу місця.

5. Водонапірна вежа

Історія: Споруджена в неороманському стилі із каменю та цегли, за проектом Міхала Лужецького, який, в свою чергу, опрацював ескіз Ю. Захаревича [19, с. 397]. Будівництвом керували архітектори Якуб Балабан та Володимир Підгородецький. Об'єм будівлі складався із високої двоярусної циліндричної основної частини, вивершеної складним дахом з

Павільйон рільництва та лісівництва, а) фото міжвоєнного періоду з сайту <http://www.nac.gov.pl/>, б) фото автора 04.06.2014

заломом, та невеликого присінка із завершенням у формі щипця. Завданням вежі було забезпечення водою двох фонтанів на виставковій площі [21, с. 8], парових котлів та іншого обладнання, для цього на її верхівці був встановлений резервуар об'ємом 60000 л, виготовлений краківською фірмою Леона Зеленецького. Вузькими внутрішніми сходами, що оточували резервуар, можна було дістатися до оглядового майданчику на другому ярусі вежі.

На світлинах 1950 рр. споруда вежі постає вже без оригінального фігурного завершення, а в 1976 р. її перепрестосовують під заклад громадського харчування, для чого проводиться демонтаж решток водонапірного обладнання, на місці оглядового майданчика споруджують ресторанний зал, на фасадах влаштовують металеві евакуаційні сходи.

Сучасний стан: На поч. XXI ст. ресторан у вежі припинив свою діяльність і з того часу вона повільно занепадає. В середині влаштовано смітник, дах

над присінком починає руйнуватися. Суттєво занедбаним є й невеликий штучний ставок перед будівлею, що, ймовірно, виник в радянський період на місці невеликого яру (на схемі Загальної краєвої виставки 1894 р. та карті Вільчкєвича 1936 р. водойма тут відсутня, окрім того, в Державному архіві Львівської області (далі — ДАЛО) зберігається міжвоєнний проект облаштування у яру стрільниці). Перебудова 1970-х рр. спотворила силует будівлі, надавши йому масивного та дещо бруталного вигляду, що різко контрастує із первісним авторським вирішенням.

6. Павільйон рільництва та лісівництва

Історія: Зведений як власний павільйон Рільничо-лісівницької секції «Східних торгів» літом 1921 р. за проектом архітектора Яна Новорити, в стилі неокласицизму. Будівництво фінансувалось Львівським рільничим банком, Польським деревним банком (Polski Bank Drzewny), Банком землевласників (Bank Zemia) та низкою інших товариств та об'єднань, що спеціалізувались на сільському господарстві та лісівництві [28, с. 288]. Це подовгувата цегляна споруда, розтягнена вздовж головної алеї, з чотирьохколонним портиком стилізованого тосканського ордеру, увінчаним фронтоном. Дахи із заломом, вкриті гонтом, кути будівлі та міжвіконні простінки акцентовані невеликими декоративними контрфорсами. Таке вирішення надавало їй вигляду шляхетської садиби I пол. XIX століття. Сучасного, на час побудови, вигляду їй надавали великі горизонтальні вікна, розташовані одразу під нижньою лінією даху, що забезпечувало добре освітлення експонатів та не відволікало відвідувачів — досить характерне вирішення для споруд комплексу «Східних торгів». Первісний вигляд об'єкту був помітно спотворений після перепрестосовування для потреб Української академії дизайну: замість автентичного фронтону було влаштоване панорамне вікно, змінений нахил дахів, над торцями були споруджені щипці. Значної шкоди екстер'єру було завдано опущенням віконних прорізів.

Сучасний стан: Після перебудови, в існуючому об'ємі все ще простежується задумана автором будівля. Зміна функції хоч і призвела до незворотних втрат первісного субстрату, проте дозволила зберегти будівлю в цілому. Не слід забувати, що

подібне втручання в структуру будівлі стало можливим лише через відсутність пам'яткоохоронного статусу. Архітектурне вирішення Яна Новорити є високого рівня і може вільно претендувати на охорону держави.

7. Павільйон Польського промислового банку

Історія: Споруджений літом 1921 р. Польським будівельним товариством (Polskie Towarzystwo Budowlane) за проектом архітектора Генрика Заремби коштом Польського промислового банку (Polski Bank Przemysłowy) на терасі, що залишилась від павільйону промисловості 1894 р. (зараз контури тераси знівельовані). Павільйон є характерним зразком т. зв. «садибною» чи «двірковою» архітектури — результатом пошуків архітекторів II Речі Посполитої нового національного архітектурного стилю. Будівля павільйону, витягнута у формі літери «Т» від головної алеї в глибину ділянки, займала площу понад 1000 м².

Цікавим було вирішення головного фасаду: вхід був виконаний у вигляді аркоподібного прорізу, розчленованого на три частини. Центральна частина була акцентована порталом із верхнім світликом лучкової форми, боковини були зашкеленими. Площину, у якій знаходився проріз, вивершував фігурний фронтон із декором ар-декового характеру у верхній частині. Фасад фланкували двоколонні портики із декоративними вазами в нішах. Будівлю увінчував дах із заломом, покритий бляхою.

Сучасний стан: Після воєнних лихоліть будівля втратила необароковий фронтон, конструкції зламного даху та автентичні декоративні вази на головному фасаді, що підтверджує порівняння іконографічних матеріалів міжвоєнного періоду із світлинами середини ХХ століття. На даний час будівля виконує дві функції: фронтальна частина (горизонтальна перекладина літери «Т») використовується з 1952 р. як Бібліотека-філія № 18 ЦБС для дорослих м. Львова. В тильній частині, збережений (про що свідчить подібність членувань із первісним проектом), проте ґрунтовно перебудованій, розміщується депо Львівської дитячої залізниці. Остання функція є руйнівною для цілісності самої будівлі, проте використання фронтального крила як бібліотеки є досить сприятливим, і при наявності фінансування є можливість віднови-

Павільйон Польського промислового банку, а) фото міжвоєнного періоду з сайту <http://lviv-format.livejournal.com/>, б) фото автора 04.06.2014

ти первісний об'єм фасаду будівлі, із влаштуванням мансардного поверху для приміщень різноманітних гуртків тощо.

8. Павільйон Малопольського банку

Історія: Споруджений 1923 р. за проектом архітекторів Калкіста Крижановського та Тадеуша Срочинського в стилі неокласицизму [5]. Масив будівлі витягнутий вздовж головної алеї ярмарку, складений з центрального об'єму, що ризалітом виступає в сторону алеї та двох бічних крил. Фасадну площину ризаліту прорізають вертикальні віконні отвори, в нижній частині яких первісно розташовувались входи. Праворуч та ліворуч площину фланкують два пілони, завершені своєрідними капітелями з горельєфами, що символізують працю та торгівлю. Бокові крила освітлюються за допомогою великих лучкових вікон. Первісно пологі дахи будівлі були заховані за невисокими аттиками, водовідведення з даху відбувалось за допомогою вузьких горизонтальних прорізів в аттику, через які вода потрапляла до жолобів,

Павільйон Земського кредитного банку, а) фото міжвоєнного періоду з сайту <http://www.nac.gov.pl/>, б) фото автора 04.06.2014

захованих у товщі горизонтальних тяг на фасадах, звідки відводилась по ринвах.

Після розпаду Радянського Союзу павільйон переходить у власність щойно відновленої Львівської торгово-промислової палати, яка проводить ряд ґрунтовних реконструкцій будівлі: Центральний об'єм добудовано з боку вул. І. Франка трьохповерховим крилом та надбудовано мезонін, над бічними крилами влаштовано мансарду, задля чого дахи піднято над аттиком. Внутрішнє зальне розпланування було перетворено на коридорне із двостороннім розташуванням приміщень.

Сучасний стан: Чисельні перебудови, спричинені відсутністю пам'яткоохоронного статусу, призвели до повної втрати павільйоном первісного характеру. Сусідство із суворими неокласичними формами багатозламних дахів, вкритих яскравою металочерепицею, виглядає недоречним та нівелює автентичний образ будівлі. Прибудова з тильної сторони дисонує як із

самим павільйоном, так і з навколишньою забудовою. Проте в структурі теперішнього об'єкту збережений значний відсоток первісного субстрату, що при можливості дає змогу повністю повернути його до стану 1923 року.

9. Павільйон Земського кредитного банку

Історія: Є однією із чисельних втілених будівель архітектора Яна Новорити на Східних торгах. Споруджений коштом Земського кредитного банку (Bank Kredytowy Ziemiński) в 1921 р. в стилі неокласицизму. Будівля павільйону цегляна, прямокутна, витягнута від головної алеї до вул. І. Франка, складається з двох об'ємів — Фронтального та тильного. Фронтальний об'єм вирішений у вигляді шестиколонного портика, фланкованого двома вежами-пілонами. Колони портика несуть масивний паралелепіпед антаблементу, увінчаний на кутах акротеріями (сьогодні втрачені). В центрі антаблементу розташовано невеликий барельєф з рослинним орнаментом ар-декового характеру, поміж колонами влаштовані три лучкові прорізи входів. Стіни тильного об'єму підпирають невеликі контрфорси, на які передавалось навантаження від дахових ферм, між контрфорсами знаходяться горизонтальні віконні прорізи (первісно розміщувались в один ряд, безпосередньо під лінією даху).

За радянських часів будівлю павільйону було перебудовано для потреб дитячо-юнацької спортивної школи (зараз ДЮСШ «Енергія»). Автентичні конструкції даху були розібрані, над тильним об'ємом добудований ще один ряд вікон, влаштована нова покрівля по металевих фермах, захована за високим аттиком. Вежі-пілони надбудовані невисокими заскленими об'ємами кабінетів.

Сучасний стан: Внаслідок перебудови тильний об'єм став вищим за фронтальний та перейняв на себе роль візуальної домінанти, аналогічна ситуація виникла із пілонами. Це суперечить задуму автора проекту, за яким основним для глядача акцентом мав стати портик із розташованими у ньому входами до павільйону. Не зважаючи на ці недоліки, як і у випадку із павільйоном Малопольського банку, збереженість первісного субстрату висока і присутня можливість відтворення автентичного вигляду, але для цього необхідна зміна функції та надання об'єкту статусу пам'ятки архітектури.

10. Павільйон нафтового промислу

Історія: Споруджений влітку 1921 р. за проектом архітекторів Альфреда Захарієвича та Євгена Червінського в т. зв. двірковому стилі. Первісно це була досить велика, прямокутна у плані цегляна споруда, об'ємно-просторове вирішення якої складалось із фронтального та тильного об'ємів. Фронтальний об'єм був виконаний у вигляді масивної, гладкої брили-паралелепіеда, єдиними прикрасами якої були декоративні аттики, що вивершували наріжники. В центральній частині брили був розташований гігантський застклений арковий проріз із влаштованим входом до павільйону. Тильний об'єм був позбавленим декору та вкритим двоярусним східчастим дахом, у вертикальних площинах якого та у верхніх частинах стін розташувались ряди горизонтальних вікон.

Цікавим є зображення павільйону на світлинці 1936 р., коли у ньому знаходилась експозиція III Рейху: головний фасад був закритий гладкою фальшстіною, яка приховала арку та аттики, залишивши лише прямокутне заглиблення входу з двома вікнами. На фальшстіні був встановлений герб Рейху та надпис німецькою та польською мовами «DEUTSCHLAND NIEMCY». Згодом павільйону був повернений первісний вигляд.

В радянський час будівлю переобладнано в досить популярний у Львові ресторан «Лебідь», який на зламі XX—XXI ст. «еволюціонував» в теперішній готельно-ресторанний комплекс «Delice». Внаслідок цих реконструкцій було втрачене первісне зальне розпланування павільйону та конструкції даху. Об'єм було надбудовано та прибудовано із влаштуванням всередині трьох поверхів. Первісне членування екстер'єру павільйону практично не прочитується, риси первісного об'єму помітні лише зі сторони головного фасаду (у збереженій арці входу та залишках декоративних аттиків) — який, проте, спотворений прорізними у верхній частині вікнами, недоречними балконами та декором (рустом, лопатками тощо).

Сучасний стан: Внаслідок ґрунтовних втручань в структуру колишній павільйон сприймається як невдало вирішена сучасна споруда, що контрастує з навколишнім архітектурним середовищем. Первісні пропорції, надані йому відомими у Львові архітекторами, спотворені, або закриті від глядача деревами та

а

б

Павільйон нафтового промислу, а) фото міжвоєнного періоду, б) фото автора 04.06.2014

малими архітектурними формами ресторану (критичними літніми терасами, навісом мангалу тощо), що є наслідком відсутності пам'яткоохоронного статусу.

11. Павільйон Познанського торгового банку

Історія: Споруджений літом 1921 р. за проектом архітекторів Альфреда Захарієвича та Євгена Червінського в стилі неокласицизму. Будівля є П-подібною в плані, із чотирисхилим дахом (первісно вкритим черепицею) та чотирма лучковими входами посередині кожного із фасадів. Первісно, окрім застклених дверей, входи закривалися захисними дерев'яними віконницями, що надавало будівлі дещо романтичного вигляду. Над головним входом був влаштований фронтон, у площині під яким встановлено барельєф, що фрагментарно зберігся. Попід нижньою лінією даху розташований ряд горизонтальних вікон. Планувальна структура будівлі вирішена у вигляді двох виставкових залів, з'єднаних прохідним вестибюлем, загальна площа — близько 600 м² [7]. Цікавим є використання в будівництві цієї П-подібної споруди

нетипового для тогочасного Львова матеріалу — силікатної цегли — можливо завезеної через брак матеріалу з інших регіонів Польщі.

У 1950-х рр. будівля була перетворена на один з павільйонів обласної виставки, ймовірно тоді з барельєфу на головному фасаді зник герб Познані і з'явився сучасний, з підписом «Комунальне господарство УРСР».

Сучасний стан: Один з найповніше збережених павільйонів «Східних торгів»: несучі стіни та конструкції даху практично не змінені, планування — лише частково, проте тривалий період запустіння негативно вплинув на загальний стан будівлі. Зараз всередині невідомі проводять ремонтні роботи, що не може не викликати занепокоєння, оскільки будівля не має статусу пам'ятки архітектури і в будь який момент може повторити долю павільйону нафтового промислу, або ще гірше — одного із багатьох назавжди втрачених павільйонів «Східних торгів».

12. Павільйон науки та техніки (кінотеатр Львів)

Історія: Споруджений 1936 р. як виставковий павільйон (площею бл. 1100 м²) на замовлення адміністрації «Східних торгів» за проектом архітектора Міхала Ульяма. Первісно це була прямокутна цегляна споруда, витягнена від головної алеї в сторону вул. І. Франка. Фасади були вирішені лаконічно, в ар-дековому, близькому до функціоналізму ключі: площини фасадів позбавлені вікон та розчленовані пілястрами з нетинькованої цегли, між якими влаштовані невеликі квітники. З торців будівля вивершувалась щипцями, що частково повторювали форму даху. Поміж деякими пілястрами бокових стін були влаштовані ворота для ввозу експонатів, зі сторони головного фасаду — два входи для відвідувачів. Дах павільйону був східчастим, двоярусним, з повністю зашкльеним верхнім ярусом. Покрівлю несла конструкція з металевих ферм. Вертикальні поверхні верхнього ярусу відкривались для провітрювання. Згідно з проектом, праворуч від входів розташовувались внутрішні санвузли із виходом на вулицю [4]. Загалом павільйон був найбільш досконалою будівлею серед усіх виставкових об'єктів комплексу «Східних торгів».

Перші зміни в екстер'єрі відбулись наприкінці 1930-х рр., тоді на щипці головного фасаду був вста-

новлений барельєф на робітничу тематику. В 1960 р. будівлю ґрунтовно перебудовують для потреб першого у Львові широкоформатного кінотеатру «Львів». Просторий безопорний внутрішній простір павільйону розділяють на глядацький зал та вхідну групу приміщень, у складі яких широкий двосвітний вестибюль, фойє та невеликий буфет. На головному фасаді пробиваються п'ять віконних отворів та ще один проріз входу, з'являється широкий дашок. В останній чверті ХХ ст., у зв'язку із потребою додаткових приміщень, до колишнього павільйону прибудовується масивний двоповерховий об'єм, задля чого первісний головний фасад знищується. Значних змін зазнає досить вдалий інтер'єр 1960-х років. З боку вул. І. Франка прибудовується двоповерховий блок господарських приміщень, позбавлений будь-якого архітектурного вирішення.

Сучасний стан: Внаслідок частих перебудов та добудов елементи первинної споруди прочитуються лише з бокових фасадів, на яких збереглися цегляні пілястри та проглядається силует покрівлі, із втраченим зашкльєнням. Нові об'єми є досить невдалими та різко контрастують з оригінальними. Завдяки капітальності автентичних конструкцій стін та даху їх демонтаж не проводився (окрім пробиття нових отворів та втрати зашкльєння даху) і на сьогоднішній день вони є законсервованими в масиві сучасної споруди. Слід зауважити, що кінотеатр «Львів» є збитковим і, ймовірно, найближчим часом перейде у приватні руки. З огляду на сучасну тенденцію зменшення місткості кінозалів чи високу вірогідність надання новим власником іншої функції з'являється можливість демонтувати дисонуючі об'єми та повернути одному з найоригінальніших павільйонів «Східних торгів» автентичного вигляду.

13. Павільйон «підкова»

Історія: Найбільший за площею павільйон «Східних торгів», за стилем вирішенням близький до неокласицизму з елементами ар-деко. Його історія починається в грудні 1921 р., з оголошення адміністрацією ярмарку архітектурного конкурсу, з приззовим фондом 300000 польських марок. Переможцями конкурсу стають архітектори Ян Багенський та Броніслав Віктор. За авторським задумом будівля мала складатися з п'яти окремих павільйонів: основного — підковоподібного та чотирьох бокових —

прямокутних. Об'єм основного павільйону був розташований на вигині головної алеї ярмарку та вирішений у вигляді підковоподібної закритої галереї шириною 12 м (зовнішній радіус 50 м, дуга $136,6^\circ$). Торці та середня частина підкови акцентувались вестибюлями, що виступали за лінію фасаду на відстань близько 1,5 м. В торцевих вестибюлях влаштовані відкриті аркові портики, що виходили на головну алею ярмарку. Кути вестибюлів були декоровані стилізованими пілястрами, увінчаними скульптурами химер, центральний вестибюль вивершувала полого баня зі щоголю. Площини стін галереї розчленовувались пілястрами на прясла, у яких були влаштовані півциркульні вікна. Бокові павільйони були об'єднані попарно та розташовувались праворуч (з північної сторони) та ліворуч (з південної) відносно осі симетрії «підкови», утворюючи крила. Відстань між кожною парою павільйонів становила понад 16 м, що дало змогу влаштувати між ними два відкриті виставкові майданчики. Крила були оточені відкритою галереєю з квадратними в плані пілонами. Площини стін були прорізані заскленою аркадою з дверима, які дозволяли інтегрувати внутрішній виставковий простір із зовнішнім. Всі об'єкти були виконані із цегли, конструкції дахів із дерева [1; 2; 11]. Після завершення будівництва готова споруда дещо відрізнялась від первісного проекту: скульптурне декорування було виконане не в повному об'ємі, в стінах підковоподібної галереї з'явилися широкі прорізи дверей, призначені для завезення великогабаритних експонатів. Вже в першій половині 1930-х рр. виставкова площа будівлі значно зменшується внаслідок демонтажу двох крайніх павільйонів та дотичних до них галерей, що простежується на карті-схемі терену «Східних торгів» (близько 1934—1935 року). В 1936 р. для будівництва виставкового павільйону, який згодом буде перебудований в кінотеатр «Львів», повністю розбирають північне крило, південне, в свою чергу, зникає в роки Другої світової війни (на карті Львова 1944 р. воно вже відсутнє). Деяких змін будівля зазнає в 1950-х р., під час перебудови в виставковий павільйон обласної сільськогосподарської виставки. В 1979 р. (за іншими даними в 1980 р.) будівля вигоряє внаслідок пожежі, після чого її відновлення визнано недоцільним та руїни демонтовані.

Сучасний стан: На сьогоднішній день місце розташування павільйону легко прочитується в об'ємі

невисокої прогулянкові тераси, що повторює його контури і, ймовірно, знаходиться на його фундаментах. Архітектурне вирішення будівлі було добре вписане в середовище, яке сьогодні є пустим, позбавленим елементу, що його акцентує. Цілковитим резонансом видається відновлення основного павільйону-підкови за авторським проектом, або у сучасному дусі, проте зі збереженням первісних габаритів, силуету та повернення йому виставкової функції. Альтернативою може бути влаштування підковоподібної перголи над терасою.

14. Чехословацький павільйон

Історія: Споруджений в 1921 р. коштом Синдикату промисловців для експонатів з Чехословацької республіки. Авторами були архітектори Альфред Захарієвич та Євген Червінський, стиль — неокласицизм, площа бл. 1200 м². Як і в павільйоні Познанського торгового банку, при будівництві широко використовувалась силікатна цегла. Це однією особливістю є унікальні пустотілі перемички з тонкостінного армованого залізобетону, пустоти у яких закладені згаданою цеглою. Планувальну структуру павільйону творить шеренга приміщень, поєднаних анфіладно та згрупованих навколо внутрішнього подвір'я. Доступ до приміщень здійснювався від головної алеї, через дверні прорізи, влаштовані в ризалітах головного фасаду. У бокових фасадах були влаштовані наскрізні проїзди до внутрішнього подвір'я, через які відбувалась доставка великогабаритних експонатів. Як вже згадувалось, головний фасад був акцентований трьома ризалітами, єдиним декоративним елементом яких були пілони (чотири в центральному ризаліті, по два в бокових) з канелюрами, позбавлені капітелей. Пілони несли слабо виражений антаблемент у вигляді широкої горизонтальної полицки, увінчаний високими аттиками. Середній ризаліт знаходився дещо глибше від лінії бокових. Інші площини фасадів були вирішені ще лаконічніше: майже під самою лінією даху були влаштовані горизонтальні прорізи вікон, що опирались на тонку горизонтальну тягу, яка оперізувала всю будівлю, за винятком ризалітів. Стіни завершувались невеликим карнизом, що підтримував звис даху. Будівля перекривалась дахом складної конфігурації, вкритим по дерев'яних фермах керамічною дахівкою [9; 13].

Сучасний стан: Низка перебудов та недбале ставлення до об'єкту впродовж десятиліть призвело до того, що авторська будівля ледве прочитується в теперішньому об'ємі. За радянських часів тут було влаштоване складське приміщення. Зміна функції призвела до зміни конфігурації даху, знищено аттики над ризалітами, зменшено кількість вхідних прорізів та їх розміри, канелюри пілонів було вирівняно тиньком (зараз проглядаються у місцях відлущення), знищено автентичні профілювання під вікнами та лінією даху. В 2010 р. розібрано покрівлю та несучі конструкції даху, після чого споруда почала швидко руйнуватися. Не зважаючи на це, на даний час є добре збережена первісна конфігурація плану та високий відсоток первісного субстрату стін, що при вкладенні певних коштів та наданні відповідної функції дасть змогу відновити та зберегти об'єкт.

15. Тютюновий кіоск

Історія: Невелика будівля (26 м²), споруджена поруч з терасою павільйону архітектури, за проектом архітектора Яна Новорити у 1928 році. Об'єм кіоску кубічний, вкритий пологим дахом з півтораметровими виносимами. Вершок даху увінчаний декоративною металевою шишечкою. Згідно з проектом, первісно внутрішній простір споруди був розділеним на декілька торгових приміщень [8].

Сучасний стан: На сьогоднішній день кіоск є покинутим та повільно руйнується. Зруйновано значний фрагмент дерев'яної зашивки північного дахового звісу, повалена декоративна шишка-завершення. Втрачені внутрішні перегородки, в інтер'єрі помітні сліди пожежі. Очевидною є невідповідність між архітектурним вирішенням екстер'єру в проекті та існуючому об'єкті (кількість віконних та дверних прорізів), яка, оскільки не віднайдено історичних зображень достатньої якості, може бути спричиненою втіленням проекту в неповному обсязі.

16. Кіоск фірми «Саротті»

Історія: Споруджена у 1925 р. за проектом архітектора Тадеуша Врубеля для відомої німецької марки шоколаду «Sarotti». Це невелика ротондальна цегляна споруда з банею, діаметром 8 м, розташована поруч з центральною алеєю. Головний фасад будівлі вирішений у вигляді глухого портику з чотирма

півколонами коринфського ордеру, які підтримують масивні карниз та аттик. На останньому, поміж вигадливих ар-декових узорів, було зображено назву фірми. Вхід до ротонди провадив через три дверні прорізи, поміж півколонами, з великими овальними світликами над ними. В тильній частині будівлі знаходився невеликий господарський альков [10]. В ДАЛО зберігається проект добудови невеликої П-подібної перголи за будівлею, авторства архітектора Марека Ляксера, датований 1938 роком. Невідомо, чи була вона втіленою, проте на рельєфі позаду ротонди прочитується невелике підвищення, що може бути її залишками.

Сучасний стан: Будівлю практично не зачепили перебудови, проте вже впродовж багатьох років вона є покинутою. Занепокоєння викликає гостро аварійний стан конструкцій: дерев'яні елементи фасаду (карниз, аттик) гниють, руйнуються перемички над двома замуrowаними та одним існуючим входом, помітні значні площі замокання конструкцій, біонарости, тріщини тощо. Якщо найближчим часом не буде знайдено нового власника, зацікавленого у її відновленні та наданні первісної або нової функції, ротонда буде втраченою назавжди.

17. Кіоск фірми «Рудки»

Історія: Споруджений в 1928 р. за проектом архітектора Вавжинця Дайчака для цегельні «Феліція» з міста Рудки [15]. Це єдиний збережений на теренах Східних торгів представник популярного у 1920-х рр. «кристалічного стилю» — одного із різновидів ар-деко. Архітектурне вирішення будівлі є унікальним як для комплексу Східних торгів, так і для Львова загалом. Об'єм виконаний у вигляді зірчастого у плані нижнього ярусу, накритого двохсхилим, прямокутним у плані дахом із високими щипцями (загальна висота будівлі 8,5 м). Проміні зірки вкриті дашками кристалічної форми з невеликим виносом. В тимпані щипця був влаштований рекламний рисунок, сліди якого проглядаються донині. Цікавим є вирішення віконних та дверних прорізів у формі прямокутника з покладеним зверху трикутником, підшва якого дещо вужча, ніж ширина прямокутника, що переключається з загальним силуетом будівлі.

Сучасний стан: На сьогоднішній день будівля занедбана та використовується працівниками пар-

ку як тимчасовий склад сміття. Після багатьох років запустіння дерев'яні конструкції даху та перекриття перебувають в критичному стані. Через втрату гідроізоляційного шару на цоколі та нижніх частинах стін наявні значні ділянки замокання, втрачені ділянки тиньку, проте цегляне мурування ще міцне, що, ймовірно, пов'язано з доброю якістю матеріалу. Зважаючи на унікальне архітектурне вирішення, створене помітним представником львівської міжвоєнної архітектурної школи, втрата будівлі, на погляд автора, є неприпустимою. Добре розташування на терені парку дає змогу в майбутньому облаштувати тут невелике літнє кафе чи торговий кіоск.

18. В'їзна брама

Історія: Одна з перших будівель, власне, «Східних торгів», споруджена за авторством Калкіста Крижановського та Тадеуша Срочинського в 1921 р. як головний вхід на територію. Запроектована в глибині невеликого курдонеру від вул. У. Самчука, у вигляді двох масивних пілонів зі східчастим завершенням, увінчаним декоративними вазами. В товщі пілонів були облаштовані касові приміщення, обабіч них — дві пішохідні фіртки. Полотно в'їзних воріт та фірток виконані із металу з декором в стилі ардеко [16]. В 1970-х рр. на округлих сегментах мурованої огорожі курдонеру, поруч із фіртками, було встановлено два майолікові панно з інформацією про парк (праворуч) та схемою розташування його доріжок та будівель (ліворуч).

Сучасний стан: У зв'язку із перепрестосуванням касових приміщень під торгову функцію невеликі касові віконечка були розширені до розміру вітрин, що дещо спотворило первісний вигляд об'єкту. Завдяки безперервній експлуатації будівля перебуває в досить добромому стані, лише металеві елементи брами та фірток потребують втручання реставраторів.

19. Адміністрація ярмарку

Історія: Крупний дерев'яний павільйон, зведений на земляній терасі, ліворуч від головної брами, у 1923 році. За проектом до будівлі вели два входи: від вул. У. Самчука та від головної алеї Східних торгів (тепер вул. Паркова). Фасад від вул. Самчука був завершений фронтоном з півовальним горищним віконцем, від алеї будівлю вивершував східчастий

фронтоном. Стіни були почленовані пілястрами зі стилізованими коринфськими капітелями.

З будівлею пов'язаний гучний епізод Української визвольної боротьби: 9 вересня 1929 р. о 21:30 в будівлі адміністрації пролунав вибух саморобної бомби, помилково закладеної членом Української військової організації Романом Бідою (місцем закладення мав бути центральний павільйон «Східних торгів», а вірогідною ціллю — міністр промисловості та торгівлі Євген Квятковський, який того дня відвідував ярмарок). Не зважаючи на помилку, бомба виконала своє демонстраційне призначення та стала причиною гучного судового процесу, відомого під назвою «Справа Східних торгів» [17].

Сучасний стан: На сьогоднішній день від будівлі збереглася земляна тераса, на якій влаштований невеликий футбольний майданчик. Контури втраченої будівлі досить чітко прочитуються в межах тераси, по периметру проглядаються фрагменти залізобетонних конструкцій, що можуть бути її підмурками. Зважаючи на тимчасовий характер будівлі та невисоке архітектурно-художнє вирішення, відновлення будівлі є недоцільним, проте варто встановити якість ознакування, яке б засвідчувало її роль в українській історії.

20. Товарний склад

Історія: Найбільша на терені ярмарку службова споруда (325 м²), виконана в двірковому стилі для фірм «Polski Glob», «Polski Lloyd», «Pronta» і «Polbal», що займались доставкою експонатів та товарів на «Східні торги». Будівля прямокутна, видовжена вздовж напрямку головної алеї, розташовувалась на підвищенні-платформі між коліями вузькоколіїної залізниці, за павільйоном нафтового промислу. Згідно з проектом об'єм був завершений двоскатним дахом з двома криволінійними неobarоковими фронтонами на торцях. Навколо його оточувало опасання шириною 2 м, яке опиралось на спарені колони, що розташовувались по периметру платформи [3].

Сучасний стан: На сьогоднішній день на місці складу знаходиться триповерхове відділення Укрсиббанку, в об'ємі якого прочитуються елементи, репліки попередньої споруди: перший поверх банку оточують невеликі спарені колони, поставлені на стилобат висотою понад 1 м, також на торцевих фасадах

прочитуються щипці, форма яких, щоправда, є сучасною і не відповідає зображеній на історичних світлинах та проекті. На жаль, це не дозволяє з певністю стверджувати про збереження у масиві нової будівлі субстрату попередньої, проте свідчить про можливу спробу відзнакування цікавого для Львова представника складської архітектури з оригінальним стилевим вирішенням.

Висновки.

Сучасний стан архітектурного комплексу міжнародних «Східних торгів» важко назвати задовільним. На основі проведеного дослідження було визначено, що серед існуючих на сьогодні об'єктів шість, практично, не зазнали радикальних втручань, п'ять об'єктів були частково перебудовані, чотири повністю втратили первинний вигляд, один перебуває в стані руїни, чотири збереглися фрагментарно. Окрім того, лише половина споруд знаходиться у постійній експлуатації, решту — покинуті та повільно руйнуються. До цього спричинився ряд наступних, взаємопов'язаних чинників, які безпосередньо впливають на збереженість будівель ансамблю:

Відсутність пам'яткоохоронного статусу. Цей недолік, притаманний для багатьох архітектурних комплексів Львова та України в цілому. З досліджуваних 20 об'єктів лише один є пам'яткою архітектури місцевого значення, решту не входять до переліку пам'яток та позбавлені будь-якого захисту держави. Це, в свою чергу, дає змогу власникам будівель на свій розсуд розпоряджатися ними, проводити перебудови, необмежено втручатись в автентичний екстер'єр та інтер'єр.

Втрата первісної функції. На сьогодні з десяти об'єктів комплексу, що функціонують, жоден не використовується за первісним призначенням. Характерно, що вибір нових функцій не був зумовлений необхідністю збереження будівель в максимально наближеному до автентичного стані, а конкретними потребами парку, району, міста (в період СРСР), чи власника (в наш час), що безпосередньо пов'язано з попереднім чинником. Об'єм змін при перепристосуванні під нову функцію коливається від розширення віконних прорізів до майже повного демонтажу автентичних конструкцій будівлі та в будь-якому випадку стосується кожного діючого об'єкта комплексу «Східних торгів».

Відсутність загосподарювання. З решти десяти об'єктів комплексу шість є відносно придатними до експлуатації, і деякі навіть експлуатувались до недавнього часу. Сьогодні ці споруди або позбавлені власника, або власник з ряду причин втратив інтерес до їх використання. Внаслідок відсутності елементарного догляду за конструкціями спостерігається процес руйнації, який на кожному окремому об'єкті знаходиться на різній стадії.

Брак коштів на утримання. Стан деяких об'єктів, що експлуатуються, також викликає занепокоєння. В основному ці будівлі перебувають на балансі міста та не отримують достатнього фінансування. Дотримання цієї тенденції в недовготривалій перспективі може призвести до аварійності споруд, із подальшою їх цілковитою втратою.

Брак інтересу громадськості. Внаслідок відсутності ґрунтовних краєзнавчих, історичних та історико-архітектурних досліджень теми міжнародних «Східних торгів» у Львові, вона є незатребуваною в спеціалізованих колах та недоступною широкому загалу.

На підставі цього можна зробити висновки, що для дієвого збереження будівель «Східних торгів» та комплексу загалом необхідно:

1. Провести збір історичних документів та інших матеріалів з метою внесення архітектурного комплексу в перелік пам'яток архітектури, містобудування та історії України, що зобов'язе власників координуватися з відповідними державними органами при втручанні в архітектуру окремих будівель та комплексу в цілому, нести відповідальність за утримання їх в неналежному стані.

2. Надати будівлям функцію, наближену до первісної (наприклад, перетворити на виставкові чи торгові приміщення) та сприяти збереженню та поверненню об'єктів до вигляду, задуманого автором. Для щонайкращого втілення цього пункту комплекс повинен мати єдиного власника, який би міг забезпечити створення та виконання єдиної стратегії розвитку. Таким власником можуть виступити як фізичні або юридичні особи, так і безпосередньо міські чи обласні державні структури.

3. Привернути увагу широких кіл науковців, інвесторів, громади міста до верхньої тераси Стрийського парку та архітектурних об'єктів «Східних торгів» і Загальної крайової виставки з метою відро-

дження виставкового комплексу і надання йому функцій сучасного центру торгівлі та інвестицій.

1. Державний архів Львівської області (далі — ДАЛО). — Ф. 2. — Оп. 4. — Спр. 1202. — Арк. 8.
2. ДАЛО. — Ф. 2. — Оп. 4. — Спр. 1202. — Арк. 32.
3. ДАЛО. — Ф. 2. — Оп. 4. — Спр. 1202. — Арк. 33.
4. ДАЛО. — Ф. 2. — Оп. 4. — Спр. 1202. — Арк. 38.
5. ДАЛО. — Ф. 2. — Оп. 4. — Спр. 1204. — Арк. 11.
6. ДАЛО. — Ф. 2. — Оп. 4. — Спр. 1204. — Арк. 42.
7. ДАЛО. — Ф. 2. — Оп. 4. — Спр. 1205. — Арк. 45.
8. ДАЛО. — Ф. 2. — Оп. 4. — Спр. 1205. — Арк. 47.
9. ДАЛО. — Ф. 2. — Оп. 4. — Спр. 1205. — Арк. 49.
10. ДАЛО. — Ф. 2. — Оп. 4. — Спр. 1205. — Арк. 131.
11. ДАЛО. — Ф. 2. — Оп. 4. — Спр. 1207. — Арк. 6.
12. ДАЛО. — Ф. 2. — Оп. 4. — Спр. 1207. — Арк. 7.
13. ДАЛО. — Ф. 2. — Оп. 4. — Спр. 1207. — Арк. 17.
14. ДАЛО. — Ф. 2. — Оп. 4. — Спр. 1207. — Арк. 25.
15. ДАЛО. — Ф. 2. — Оп. 4. — Спр. 1208. — Арк. 1—3.
16. ДАЛО. — Ф. 2. — Оп. 4. — Спр. 1208. — Арк. 8.
17. *Книш Э.* Справа Східних торгів у Львові / *Зиновій Книш.* — Торонто : Срібна сурма, 1965. — 205 с.
18. *Katalog illustrowany wystawy dzieł sztuki współczesnej we Lwowie 1894.* — Lwów, 1894.
19. *Katalog Powszechnej Wystawy Krajowej we Lwowie.* — Lwów, 1894.
20. *Opis budynków wystawowych // Ilustrowany przewodnik po Lwowie i Powszechnej Wystawie Krajowej.* — Lwów, 1894.
21. *Przechadzka po Wystawie Krajowej r. 1894.* — Lwów, 1894.
22. *Targi Wschodnie / Gazeta Lwowska.* — Lwów, 1921. — 06.04.
23. *Targi Wschodnie we Lwowie // Kurier Lwowski.* — Lwów, 1921. — 06.04.
24. *Targi Wschodnie we Lwowie // Kurier Lwowski.* — Lwów, 1921. — 11.04.
25. *Targi Wschodnie we Lwowie // Kurier Lwowski.* — Lwów, 1921. — 25.04.
26. *Targi Wschodnie we Lwowie // Kurier Lwowski.* — Lwów, 1921. — 13.05.
27. *Targi Wschodnie we Lwowie // Kurier Lwowski.* — Lwów, 1921. — 15.06.
28. *Targi Wschodnie w Lwowie // Poradnik Gospodarski.* — Poznań, 1921. — 30.11.
29. *Z sekcji finansowej Rady miejskiej // Słowo Polskie.* — Lwów, 1921. — 22.07.
30. Інтерактивний Львів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.lvivcenter.org/uk/lia/objects/?ci_objectid=1958 — Назва з екрану. — (Дата звернення 04.06.2014).
31. *Dziennik targowy exrovortal.com* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.exrovortal.com/od-redakcji/item/18223-targi-we-lwowie-dzieje-wielkiej-konkurencji> — Назва з екрану. — (Дата звернення 04.06.2014).
32. *Panorama racławicka* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.panoramaraclawicka.pl/index.html> — Назва з екрану. — (Дата звернення 04.06.2014).

Svyatoslav Babiy

Lviv INTERNATIONAL EASTERN FAIR ARCHITECTURAL COMPLEX, HISTORY AND PROBLEMS OF CONSERVATIVE KEEPING

The article has presented a history of exhibit hall system developed over Lviv Stryjski park upper terrace in the framework of formational project for Eastern Fair architectural complex. Under strict analysis has been put current state of buildings in the complex and suggested first-rank measures for their further conservation, usage and development.

Keywords: Lviv, architectural complex, Eastern Fair International Exhibition, Stryjski park, interwar period.

Святослав Бабий

АРХИТЕКТУРНИЙ КОМПЛЕКС МЕЖДУНАРОДНЫХ ВОСТОЧНЫХ ТОРГОВ ВО ЛЬВОВЕ: ИСТОРИЯ, ПРОБЛЕМЫ СОХРАНЕНИЯ

Рассматривается история застройки верхней террасы Стрыйского парка в контексте формирования архитектурного комплекса «Восточных торгов». Проанализировано текущее состояние зданий комплекса, предложены первоочередные мероприятия по дальнейшему их сохранению, эксплуатации, развитию.

Ключевые слова: Львов, архитектурный комплекс, международная ярмарка «Восточные торги», Стрыйский парк, межвоенный период.